

tott. A harmadik lényeges összefüggés alighanem az, hogy a magyar (nyelvű) lapok legfontosabbika akkor a *Pesti Hírlap* volt, amelyet több mint kétszer annyian fizettek elő, mint a példányszámban utána következőt. S az sem érdektelen, hogy a *Pesti Hírlapot* a magyar nyelvűek közül ekkor a *Budapesti Hírlap* és a *Budapest* követte a szegediek tájékozódásában. (A nagymúltú s előbb is, utóbb is igen jelentős sajtótörténeti szerepet betöltő *Pesti Napló* ekkor s itt náluk jóval „szerényebben” volt jelen.) A negyedik, amit szóvá érdemes tenni: a nem-helyi lapok e mezőnyében messze legerősebb a budapesti újságok állnak. Ez persze érthető is, hiszen a fővárosi újságok – ahogy ma is – lényegében országos lapok voltak. A nem budapestiek között viszont dunántúli lap nem fordul elő. A szegedieknek nyilván alföldi és erdélyi gazdasági és személyes kapcsolataik lehettek, érdeklődésüknek tehát e régiók felé kellett irányulniuk. Ezt Arad, Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen „képviselete” önmagában is jelzi. (A kettős monarchia Budapest melletti másik fővárosának, Bécsnek jelenléte valószínűleg ugyancsak gazdasági érdekeltséggel magyarázható.)

A Szegedre járó újságok listája, láttuk, 1819 újságpéldányt regisztrál. Ha a tényleges újságolvasók számát akarjuk felbecsülni, ezt a számot alighanem legalább négygyel be kell szoroznunk. Nagy valószínűséggel ugyanis polgárcsaládokról volt szó, ahol az újságot is kézbevevő családtagok száma – átlagban – legalább négy volt. Ha tehát eltekintünk attól, hogy az újságelőfizetők általában nem egyetlen lapot szoktak járattatni, s így az előfizetők száma kisebb, mint a Szegedre járt újságpéldányok száma, a nem helyi lapokat (is) olvasók létszámát kb. 7 300 főben határozhatjuk meg. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez a szám pusztán becslés, s így provizorikus jellegű. Új adatok fényében ez a létszám könnyen módosulhat.

Végezetül válaszra vár az a kérdés: milyen helyet foglal el ezzel Szeged az ország újságolvasási térképén? A válasz, sajnos, egyelőre nem adható meg. Ehhez további, összevetésre alkalmas – aradi, kolozsvári, nagyvárad, debreceni, pécsi, győri és pozsonyi – adatokra lenne szükség.

LENGYEL ANDRÁS

A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára és jeles könyvtárnoka, Dubovitz István. A múlt század második fele az intézményesülő magyar geográfia fénykora volt, amikor kialakultak szervezetei: a Budapesti Egyetem Földrajzi Tanszéke és a Magyar Földrajzi Társaság. Ezekben az évtizedekben született meg a magyar tudományos geográfiai szakirodalom, és a magyar földrajztudomány egyre nyitottabbá vált a nemzetközi szakmai tudományos élet, valamint szakirodalom felé. Ennek alapvető feltétele volt a megfelelő szakirodalmi háttérrel biztosító szakkönyvtár kialakítása, folyamatos fejlesztése. E követelmény hozta létre 1873-ban a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárát, amely századunk első felében már hazánk egyik legnagyobb szakkönyvtárává vált. A könyvtár működése elválaszthatatlan volt ezekben az években Dubovitz István személyétől, aki Havass Rezső után a legnagyobb magyar geográfus – bibliográfus – könyvtáros volt. Rövid írásunkban a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára és Dubovitz István tevékenységét foglaljuk össze, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy felhívjuk a könyvtáros és geográfus szakma figyelmét a magyar tudománytörténet és könyvtárügy egyik elfelejtett fejezetére.

A Magyar Földrajzi Társaság és Könyvtára

Az 1872. január 12-én a Magyar Tudományos Akadémia épületében megalakult Magyar Földrajzi Társaság első elnökéül Hunfalvy Jánost választotta, aki pályafutását történészként kezdte. 1870-ben megalapította hazánk első földrajzi tanszékét, amelynek – 1888-ban bekövetkezett halá-

láiig – tanszékvezető professzora volt.¹ A földrajzi társaság kilenc alapító tagja között hasonló arányban képviseltették magukat természet- és társadalomtudósok, amely már eleve feltételezte, hogy a most szerveződő magyar geográfia követi majd azt, az akkoriban nagyon is haladó irányzatot, amelyet a nemzetközi földrajztudományban Alexander von Humboldt és Karl Ritter neve fémjelzett. Vagyis már ekkor jelen volt a magyar geográfiában az a földrajzi integrációs szemlélet, amelyet Hunfalvy János 1885-ben így fogalmazott meg: „A földrajzi tudomány központi helyzetet foglal el, sokféle szállakkal kapcsolódik a tudomány más ágaihoz, melyekből táplálékot merít, s melyekre termékenyítőleg visszahat.”² A magyar geográfiának ez az integrációs szemlélete megkövetelte – és napjainkban is megköveteli –, hogy művelői a természet- és társadalomtudományok felé egyenlő mértékben terjesszék ki figyelmüket, és működésük során a különböző tudományágak, tudományterületek fejlődését szem előtt tartásák. Mindennek természetes előfeltétele volt a széles szakirodalmi ismeret, amely nélkül modern geográfiáról nem beszélhetünk. Tudták ezt a Magyar Földrajzi Társaságba tömörült tudósok is, amikor 1873-ban Déchy Mór kezdeményezésére megalapították saját szakmai könyvtárakat.³

Jellemző a korszak hangulatára, hogy e tudománytörténeti szempontból igen jelentős esemény alig kapott szakmai visszhangot, hiszen a magyar geográfia ezekben az években (1872–1874) az osztrák–magyar északi sarki expedíció sorsával volt elfoglalva. A Weyprecht Károly és Payer Gyula vezette vállalkozás – amelynek egyetlen magyar tagja Kepes Gyula, orvos volt – 1873. augusztus 30-án új szigetcsoportot fedezett fel az Északi-sarkvidéken és azt Ferenc József-földnek nevezte el. Az osztrák–magyar északi sarki expedíció világszenzációnak számított, és ennek árnyékában néhány szakember látókörén kívül szinte észrevétlen maradt hazánk akkoriban egyetlen geográfiai szakkönyvtárának létrejötte.⁴ Pedig a megindult munka első lépése volt annak a tudománytörténeti folyamatnak, amelynek csúcását a múlt század végén, századunk első évtizedeiben megjelent földrajzi monográfiák képezték.

A megkezdett könyvtári munka alapját az a 43 kötet könyv jelentette, amelyet Déchy Mór, geográfus, hegymászó és földrajzi utazó ajándékozott a Társaságnak. Könyvek és folyóiratok beszerzésére ekkoriban – csakúgy mint napjainkban – pénz alig állt rendelkezésre. A Társaság választmányja és első könyvtárosa, Sztankovits Ödön kényszerhelyzetben volt, és a problémát igen találó módon oldotta meg: az állomány gyarapításakor elsősorban a tagok adományozására hagyatkoztak, másodsorban pedig nemzetközi szintű cserekapcsolatot építettek ki. E két módszer rövid idő alatt eredményt hozott, hiszen a könyvtár állománya folyamatosan növekedett és a századforduló éveire már nélkülözhetetlen munkaeszközzé vált.⁵

¹ Hunfalvy Jánosról lásd: SZABÓ József: *Hunfalvy János*. Bp. Akadémiai Kiadó, 1980., valamint a magyar földrajztudományban betöltött szerepéről MAROSI Sándor: *Társaságunk múltjáról és jelenéről*. = Földrajzi Közlemények 1994. 1. sz. 5–34.

² Idézi MAROSI Sándor: *i. h.* 8.

³ Minderről részletesebben lásd NAGY Miklós–SIPOS Magdolna: „*Gutta cavat lapidem*,” *avagy miért nincs retrospektív magyar földrajzi bibliográfiánk...?* = Könyvtári Figyelő 1997. 2. sz. 236–246.

⁴ Az expedícióról lásd: HOUBEN, Heinrich H.: *Az Északi sark felfedezése*. Bp. Atheneum Könyvkiadó, 1937. Az expedíció körüli nagy visszhangot és a könyvtár megalakulásának háttérbe szorulását jól szemlélteti HAVASS Rezső: *Emlékezés a Magyar Földrajzi Társaság 50 éves múltjára* című műve, melyet 1922-ben a Magyar Földrajzi Társaság jelentetett meg. E rövid, mindössze 36 oldalnyi terjedelmű dokumentum éves bontásban tartalmazza a Földrajzi Társaság eseményeit, ám 1873–74 esetében csak az északi-sarki expedíció felfedezéseit, hazai fogadtatását, valamint Déchy Mór és Erődi Harrach Béla törökországi előadását említi.

⁵ A könyvtár rövid történetéről l. IRMÉDI-MOLNÁR László: *A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára és könyvtárosai*. = Földrajzi Közlemények 1961. 1. sz. 104–106.

Az adományozók közül mindenekelőtt Szántó József geológus, Vámbéry Ármin, az egyik legnagyobb magyar explorátor és Hopp Ferenc világotkutató és műgyűjtő nevét kell kiemelnünk. Az általuk adományozott, a tőlük örökölt kötetek gyarapították legjelentősebben a könyvtár gyűjteményét. Ezzel egyidőben pedig kialakult az a módszer is, amellyel a Sztankovits Ödönt követő, későbbi könyvtárnokok – Hézszer Aurél (1914–1920), Fodor Ferenc (1920–1922) és Dubovitz István (1922–1960) – rendszeresen éltek: úgy belföldről, mint külföldről, recenzálási céllal bekérték a megjelent geográfiai műveket és azokat ismertetés után igyekeztek könyvtárak számára megtartani. Mind a megkeresett szerzők, mind pedig a kiadók szívesen küldték műveiket a színvonalas ismertetésekhez. Mindehhez persze az is kellett, hogy a magyar geográfia nemzetközi hírnévvel rendelkező szakemberei szívesen foglalkozzanak recenzálással, követve ezzel azt a geográfusi hagyományt, amelyet a nemzetközi szakirodalomban a *Petermanns Mitteilungen*⁶ oly magas színvonalon honosított meg, hogy még ma is példaértékű lehet minden tudományos folyóirat számára. Az első könyvtárnokok eredményes tevékenységüként az első világháború időszakára kialakultak a könyvtári állomány gyarapításának módszerei, létrejött az a könyvtári gyűjtemény, amelynek továbbfejlesztése és rendszerezése olyan tudós emberre várt, aki egyszerűen volt geográfus, könyvtáros és bibliográfus. A magyar földrajztudomány ezt a személyt Dubovitz Istvánban találta meg.

Dubovitz István könyvtára

Dubovitz István, aki 1922 és 1960 között, tehát 38 éven át volt a Társaság könyvtárosa, 1877. augusztus 17-én Szekszárdon született. Középiskoláit ott és Csurgón végezte, ahol 1907-ben érettségizett. A Budapesti Egyetem elvégzése után budapesti középiskolákban földrajz–természetrajz szakos tanárként tanított, és így diákok nemzedékeiben ültette el a természet és a könyvek szeretetét. Az első világháborút követő években a budapesti tisztviselőtelepi gimnáziumban, a Bercsenyi Gimnáziumban, a Madách Gimnáziumban, a Szent-István Reálgimnáziumban, majd ismét a Madách Gimnáziumban oktatott.⁷ A Magyar Földrajzi Társaság választmánya fiatal tanárként, 1922-ben kérte fel a könyvtárnoki teendőket ellátására. Ebben az időben a könyvtár igen elhanyagolt állapotban volt, amelyet jól szemléltet Dubovitz István 1923. január 25-én kelteztet beadványa a Magyar Földrajzi Társaság választmányához.⁸

„Csak arra a tényre akarok rámutatni, hogy évek óta rendes könyvtárkezelés nem volt. A könyvek a polcokon nagyrészt minden rend nélkül álltak, az újabban érkezett könyvek és folyóiratok leltározatlanul a helyiségben mindenütt szanaszét hevertek, mindenütt ujjnyi vastagságú por. A leltárban is sok zavar volt. Több folyóirat egyes újabb évfolyamai, néha több szádra menő füzet, a sűrű személyváltások miatt, elszakítva a régiektől, új szám alatt külön leltározva stb. Csoda-e, ha ily körülmények között a könyvtár majdnem teljesen használhatatlan volt...”⁹

A könyvtár elhanyagolt állapotára jellemző, hogy ekkor már több mint tíz éve nem hangzott el könyvtárosi beszámoló, és a rendezés munkája hónapokat vett igénybe. Az állomány rendezését Dubovitz István egyedül, szabad idejében végezte. A rendezés során derült ki, hogy a 2458

⁶ A folyóirat teljes címe: *Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes' Geographischem Anstalt.*

⁷ GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái.* VI. Bp. 1944. 313.

⁸ Dubovitz István beadványa (Magyar Földrajzi Társaság irattára, 2/1923. sz. ügyirat.)

⁹ Uo. 1.

könyvből és 6159 folyóiratkötetből álló gyűjteményből mintegy 83 kötet hiányzik. A leltározáskor mutatkozott meg az is, hogy a hiányok egy része akkor már több mint tíz éve is megvolt, és a kölcsönzők halála miatt már nem is szerezhető vissza. A könyvtár állapotát látva Dubovitz maga is feltette a kérdést: érdemes-e fenntartani egyáltalán a gyűjteményt. E költői kérdésre ő maga válaszolt: „Én azt felelem: igen, sőt minden erővel rajta kell lennünk, hogy fenn is tarthassuk...”¹⁰

Szintén ebből a dokumentumból derül ki, hogy Dubovitz István újjá szervezte a háború miatt erősen lecsökkent cserekapcsolatokat, és ennek köszönhetően 1923 elején már 58 társaság 66 folyóiratával (16 hazai, 50 külföldi) rendelkeztek.

A rendezés lehetővé tette, hogy a könyvtár rendeltetésének megfelelően működjék. Az anyagi hiányok rendezésére és a könyvtár működésének szabályozására – elfogadva Dubovitz István javaslatát – Könyvtári Bizottság jött létre, amely több hónapos munkájának eredményeit 1923. március 1-jén foglalta jelentésbe.¹¹

A Könyvtári Bizottság magáévá téve Dubovitz István javalatait, szabályozta a könyvtár működését és használatát, ám a legfőbb problémát – a pénzügyi források hiányát – megoldani nem tudta. E gond volt az, amely Dubovitz István könyvtárnoki tevékenységét mindvégig meghatározta. Ezért a Társaság könyvtárnoka továbbra is arra volt ráutalva, hogy az elődei időszakában kialakított módszereket alkalmazza, helyreállítsa a háború miatt megakadt bel-földi és nemzetközi cserekapcsolatokat, és azokat jelentősen kibővítsé. Ez utóbbira jellemző, hogy míg az a Dubovitz István ténykedését megelőző időszakban viszonylag alacsony szinten mozgott, addig a vizsgált időszakban folyamatosan bővült, és gyakorlatilag az egész világot felölelte. Mindehhez természetesen az kellett, hogy a könyvtáros mögött nemzetközi hírű geográfus szaktekintélyekből álló Társaság legyen, amelynek munkája feltételezte a széles körű szakirodalmi tájékozódást és tájékoztatást. Jól jellemzi ezt az a tény is, amelyet maga Dubovitz István 1934-ben így fogalmazott meg. „A könyvtár igen lassan gyarapodott ... míg az 1873–1921 évek alatt az átlagos évi gyarapodás csak 104 kötetet tett ki, az 1922–1933 évek alatt ... átlag 419 kötettel szaporodott.”¹²

A könyvtári munka mindennapjai igen elfoglalták a könyvtárnokot, aki úgy érezve, hogy a könyvtárat rendbe tette és folyamatos működésének feltételeit megteremtette, 1933. február hó 6-án kelt levelében könyvtárnoki beosztásáról lemondott. Ennek fő okát minden bizonnyal abban kell keresnünk, amit Dubovitz István így adott meg: „Belátom, hogy mostani körülményeim mellett újabb erőfeszítésre már nem vagyok képes, pihentebb, fiatalabb erőnek kell átadnom a helyemet, amely folytatja és bevégzi azt a munkát, amelyet én 11 évvel ezelőtt megkezdtem.”¹³ A Magyar Földrajzi Társaság választmánya a lemondást nem fogadta el, hiszen a könyvtári állományt jól ismerő geográfus munkájáról nem mondhatott le. A könyvtárnok tevékenységét amúgy is nagyra becsülték, legalábbis ezt bizonyítja a választmány 1932. március 10-én kelt határozata, amely szerint Dubovitz Istvánt a Társaság levelező tagjává választották.¹⁴ Így ő tovább folytatta könyvtárosi munkáját, amelynek legfontosabb területe az állományszervezés volt. Alapos, szisztematikus és szakszerű munkájának köszönhetően a könyvtár nagysága 1944 végére meghaladta a

¹⁰ Uo. 4.

¹¹ A Könyvtári Bizottság Jelentése (1923. március 1.) (Magyar Földrajzi Társaság Irattára, 4/1923. sz. ügyirat.)

¹² DUBOVITZ István: *A Magyar Földrajzi Társaság könyvtárának hatvanéves története.* = Földrajzi Közlemények 1934. 4–6. sz. 69.

¹³ Dubovitz István Cholnoky Jenőhöz irt levele, 1933. február 6. (Magyar Földrajzi Társaság irattára, 8/1933. sz. ügyirat)

¹⁴ Levél Dubovitz Istvánnak a Magyar Földrajzi Társaság Elnökétől (Magyar Földrajzi Társaság Irattára, 18/1932. sz. ügyirat)

23 ezer kötetet. A gyűjtemény összetételén jól érzékelhető, hogy hozzáértő geográfus alakította: a könyvállomány mintegy hatezer darabot, míg a folyóiratállomány több mint 17 ezer kötetet tett ki, meglepően kevés azonban a 110 db atlasz és a 610 db térkép. A húszas évek elején végrehajtott selejtezésnek és a tudatos könyvtárgyarapításnak köszönhetően az állomány jórészt geográfiai szakirodalomból állt, jelentős volt a földrajzhoz kapcsolódó tudományterületek szakirodalma, egyéb könyvek egyáltalán nem voltak megtalálhatóak. Ugyanakkor a két világháború közötti évtizedekben a dokumentumállomány évről évre jelentősen gyarapodott, és így például 1938-ban 209 db könyvvel, 165 folyóirattal, valamint 17 db. térképpel és atlással növekedett. Ezt a dinamikus könyvtárfejlődést akasztotta meg a második világháború, amelynek következtében az állomány gyarapodása a húszas évek színvonalára esett vissza és az utolsó békeév szintjét csak az ötvenes évek végére érte el.

Az értékes állomány használatát rendkívüli módon nehezítette, hogy a könyvtár (és a Társaság) évről évre rendszeresen és több alkalommal költözködött. Különösen érzékenyen érintette az állományt, és a könyvtár működését gyakorlatilag lehetetlenné tette a második világháború és az általa okozott veszteség. Fenn maradt Dubovitz Istvánnak 1947. május 10-én írott könyvtári jelentése, amelyben részletesen taglalta a könyvtár 1944 és 1946 közötti hányattatását. E szerint a könyvtár állománya 1942-ben az akkori Fővárosi Múzeum Stefánia-úti épületébe került és itt vészelte át a háborús eseményeket. 1944 nyarán a Városligetet két nagy erejű légitámadás érte, amikor ez az épület is megsérült. A budapesti hadműveletek időszakában újabb károk érték az épületet, amit csak tetézett az államhatalom felbomlása.

„A komolyabb károk az ostrom után következő hetek alatt keletkeztek. Amint a tavaszi hóolvadás elkezdődött, a hólé becsurgott az épületbe. Két helyen csőrepedés is támadt. A víz szakadatlanul ömlött, úgy, hogy a víz több helyiségben csaknem bokáig ért. Sok könyvet és térképet a bombasérülés vagy a víz pusztított el, ami megmaradt, annak nagy részét a fégyelmezetlen és fékevesztett tömeg hordta szét. Kezdetben csak a könyvállványokat és a bútorokat hordták el, később azonban a könyv- és térképállományt is alaposan megdézsmálták. A fosztogatásokkal szemben az akkor csekélyszámú rendőrség tehetetlen volt.”¹⁵

Dubovitz Istvánnak tehát előről kellett kezdenie a könyvtár szervezését és felállítását. E munka mintegy másfél évtizedet vett igénybe, ám a második világháború okozta mérhetetlen károkat pótolni azóta sem lehetett. A gyűjtemény több mint egyharmada elpusztult vagy elveszett, és még 1955-ben is csak 4034 művel, 5803 kötet könyvvel, 71 atlással és 308 térképpel rendelkeztek.¹⁶ Ekkor a folyóiratállományt elhelyezési problémák miatt még mindig csak becsülni tudták, mintegy 12 ezer kötetre.

Dubovitz István utolsó könyvtárosi jelentése 1960. április 24-én keletkezett és még mindig ugyanazokról a gondokról szólt – elhelyezés, raktározás, leltározás, állományvédelem, pénztelenség – mint a húszas évek elején.¹⁷ A kor hangulatát, a fennálló problémákat jól tükrözi e jelentés, amellyel ezért érdemes teljes terjedelmében megismerkednünk. A háború előtti utolsó békeévhez viszonyítva fejlődés alig tapasztalható. Ám ha figyelembe vesszük, hogy 1945 után mindent előről kellett kezdeni, akkor igenis fejlődésről beszélhetünk, és mindenekeült a

¹⁵ Dubovitz István jelentése a könyvtár 1944–1946. évi állapotáról a Magyar Földrajzi Társaság Közgyűlésének (Magyar Földrajzi Múzeum, Dubovitz-hagyaték, éves jelentések)

¹⁶ Dubovitz István jelentése a Magyar Földrajzi Társaság könyv- és térképtárának 1955. évi működéséről (Magyar Földrajzi Múzeum, Dubovitz-hagyaték, éves jelentések)

¹⁷ Dubovitz István jelentése a könyv- és térképtár 1959. évi működéséről (Magyar Földrajzi Múzeum, Dubovitz hagyaték, éves jelentések)

könyvtár megmentéséről, amely egy olyan korban, amikor a Magyar Földrajzi Társaságnak még a létét is megkérdőjelezték – illetve néhány évre működését felfüggesztették – az elérhető legnagyobb eredmény volt.

Jelentés a könyv- és térképtár 1959. évi működéséről.*

A múlt év legfontosabb eseménye könyvtárunk életében Társaságunknak december hó első napjaiban a Népköztársaság útja 62. sz. alatti épületbe történt költözése volt. Itt könyvtárunk valamint könyvraktárunk részére két helyiséget kaptunk, amelyek összes alapterülete 62 m². A két helyiségben, pontos számítások szerint, 64 szabványos méretű könyvvállvány helyezhető el, amelyekben kerek számban 13,000 köt. állítható fel. Nyilvánvaló tehát, hogy az egész könyv- és térképtár, amelynek állománya 21,000 kötetre tehető valamint a kiadványraktár még akkor sem volna felállítható, ha a szükséges könyvvállványok megvolnának. Tudvalevő azonban, hogy Társaságunk könyvvállványai és térképszekrényei, három kivételével, a háborús események következtében elpusztultak s azokat máig sem sikerült pótolnunk. A Zichy Jenő-utcai helyiségekben a könyvtár 3/4 részét a Földrajztudományi Kutatócsoport előzékenysége folytán felállítottuk ugyan, de a kölcsönvett állványokat vissza kellett adnunk, mivel azokra könyvtárának állandó gyarapodása miatt neki is szüksége van. Időközben több könyvvállványt és két könyvszekrényt szereztünk be, úgy, hogy jelenleg 21 könyvvállványunk és 2 könyvszekrényünk van, amelyekben azonban a könyvtár állományának alig 1/4 része állítható fel. A könyvtárhelyiség csaknem 6 m. magas. A helyszükén a terem falai mentén körül futó polcokkal és széles galériával segíteni lehetne ugyan, de ez a megoldás olyan költséges, hogy arra gondolni sem tudunk. Kiadványraktárunk felállítása is igen fontos lenne, mert régi kiadványainkra sok megrendelést kaptunk s azoknak szeretnénk minél előbb eleget tenni, mivel abból Társaságunknak jelentékeny bevétele várható, de raktárunkon is könnyíteni tudunk. Mielőtt azonban gyűjteményünk felállításához fognánk, a helyiségeket előbb alaposan rendbe kell hozatnunk. Mindez hónapokig tartó munkát igényel, addig a könyvtár felállítása halasztást szenved. Igen súlyos feladat előtt állunk, egyrészt mivel a könyvtár felállítását a kutatók állandóan szorgalmazzák, másrészt azonban olyan nehézségekkel állunk szemben, amelyeket a magunk erejéből megoldani nem tudunk.

Egyébként könyvtárunk az elmúlt év folyamán 137 önálló művel 188 kötetben, folyóiratgyűjteményünk – benne 7 új folyóirat – 376 kötettel, összesen tehát 144 művel 564 kötetben, térképtárunk 5 atlással és 48 térképpel gyarapodott. A könyvek számában némi visszaesés mutatkozik, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy külföldi könyvek beszerzésére devizakeretünk nincs. Folyóirat- valamint térképgyűjteményünk azonban továbbra is öröndetesen gyarapodott, amit kiterjedt cserekapcsolatunknak valamint dr. Radó Sándor és Tallián Ferenc tagtársaink áldozatkészségének köszönhetünk. Könyvvásárlásra 3026 Ft-ot fordítottunk.

A könyvtár ajándék útján 62 köt. könyvvel, 18 köt. folyóirattal, 3 atlással és 44 térképpel gyarapodott, ami az egész évi könyvszaporulat 32,4 %-a. Értékes ajándékművekkel gazdagították könyvtárunkat az UNESCO, a M. Tud. Akadémia, az Orsz. Széchenyi Könyvtár, a Budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtára, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem földrajzi intézete, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, a Földrajztudományi Kutatócsoport, Társaságunk miskolci osztálya, „A Földrajz tanítása” c. folyóirat szerkesztősége továbbá dr. Bezdek Jó-

* A gépiraton ortográfiailag nem változtattunk. (A szerzők.)

zsef, Frisnyák Sándor, dr. Irmédi-Molnár László, dr. Kiséry László, dr. Kiss Dezső, dr. Kolta János, dr. Korpás Emil, dr. Pécsi Márton, dr. Radó Sándor, Tallián Ferenc, dr. Wallner Ernő, dr. I. P. Geraszimov prof. (Moszkva), dr. Borivoje Ž. Milojević prof. (Beograd) és dr. Tulogdi János prof. (Kolozsvár). Fogadják mindnyájan megértő támogatásukért e helyről is hálás köszönetünket.

A fent kimutatott gyarapodás beszámításával *könyvtárunk állománya az elmúlt év végén* 4801 mű, 7,278 köt. könyv, 95 atlasz és 410 térkép volt. A folyóiratállományt csak a könyvtár felállítása után tudjuk pontosan megállapítani, addig csak hozzávetőleges becslésre szorítkozhatunk. Kerekszámban 14,000 köt.-re tehető. Könyvtárunk jelenlegi állománya tehát a 21,000 köt. körül jár s talán meg is haladja, ami már külföldi viszonylatban is számottevő.

Könyvkötésre 1000 Ft-ot fordítottunk, amiből azonban, tekintettel az anyag drágulására, csak 26 köt. könyvet és folyóiratot tudunk beköttetni. Könyvtári berendezésre (7 db. könyvvállvány) 13,430 Ft-ot, könyvtári nyomtatványokra 40 Ft-ot költöttünk.

Társaságunk mindig különös gonddal ápolta és fejlesztette a hazai és külföldi rokon intézményekkel fennálló kulturális kapcsolatait. Ennek jelentőségét Társaságunk korán felismerte és minden áldozatot meghozott annak fejlesztése érdekében. Hosszú évtizedeken keresztül a kiadványcsere volt a könyvtár fejlesztésének egyik legfőbb forrása, amit bizonyít az is, hogy a folyóiratkötetek száma kétszerese a könyvek számának, annak ellenére, hogy Társaságunk újjáalakulása óta igen sok könyvet szereztünk be. Örömmel állapítjuk meg, hogy a „Földrajzi Közlemények”-nek a külföldön is egyre több olvasója akad. Tanulmányaikban gyakran hivatkoznak az ott megjelent cikkekre és egyre több rokon egyesület keresi velünk a kapcsolatot. A múlt évben egy régi cseretársunk jelentkezett újból. Őt új cserét is létesítettünk, aminek következtében a cserések száma 169-re emelkedett. Ezen a téren azonban mi is tovább mehetnénk. Új cseretársaink a következők: A „Geodézia és Kartográfia” szerkesztősége (Budapest), a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat csillagászati szakosztálya (Budapest), a Wirtschaftsgeographisches Institut der Hochschule für Wirtschafts und Sozialwissenschaften (Nürnberg), a Societatea de Științe Naturale Și Geografie din R. P. R. (București), a Science Council of Japan (Tokyo) és az Academia Argentina de Geografia (Buenos Aires). A könyvtárba járó időszakos és sorozatos kiadványok száma 206.

A könyvtár *használata* a már több ízben ismertetett okok miatt a múlt évben tovább csökkent. A helybenolvasók száma 21 volt, akik 104 köt. könyvet és folyóiratot olvastak. Házi használatra 11 tagtársunk 25 köt. könyvet kölcsönzött ki. Bizonyosra vehető azonban, hogy ez a szám a könyvtár felállítása után ugrásszerűen fog emelkedni.

Mint a bevezetésben említettem, könyvtárunk a múlt év végén viszontagságos életének újabb állomásához érkezett. Már mult évi jelentésemben rámutattam arra, hogy könyvtárunkra valósággal végzettszerűen nehezedik a gyakori költözködés veszélye. Ezt bizonyítja, hogy míg fennállásának első 68 évében hétszer, az utolsó 18 év alatt kilencszer költözött.

Tapasztalatból tudjuk, hogy a költözködés nemcsak költséges, de sok kárral is jár. Könyvtár gyakori költöztetése nemcsak káros, de végzetes is lehet. A könyvtár hosszú időn keresztül zárva marad, a költözködés és raktározás alatt sok könyv rongálódik meg vagy mehet tönkre, amelyeknek pótlása igen körülményes, néha teljesen lehetetlen. Bizonyosra vehető, hogy a könyvtár felállítása alkalmával most is sok kidáványt kellett kiselejteznünk, különösen abból az anyagból, amely éveken keresztül nedves pincében volt elraktározva, ahol a többszöri csörepedés is sok kárt tett a gyűjteményünkben. Nehéz feladatok előtt állunk. Mindenek előtt könyvvállványokról és térképszekrényekről kell gondoskodnunk, hogy a könyvtárt minél előbb felállíthassuk és újból megnyithassuk, mert különben a sok évtizedes fáradságos munkával

és nem csekély költséggel összegyűjtött anyag a magyar földrajztudomány végtelen kárára teljesen elpusztul. A mostani elhelyezés is csak ideiglenesnek tekinthető, mert itt a könyv- és kiadványraktár felállítására és fejlesztésére semmi lehetőség nincs. A másik feladat a könyvtár fennmaradásának és önállóságának biztosítása. A következő teendő a könyvtári személyzet szaporítása, a segédkönyvtárosi állás mielőbbi betöltése, mivel egy 21,000 köt.-es könyvtár és nagy kiadványraktár összes teendőinek maradéktalan ellátása egy ember munkaerejét messze meghaladja.

A nemzetközi kulturális kapcsolatok fejlesztése és a könyvtár gyarapítása érdekében igen kívánatos lenne, hogy folyóiratunkban több és nagyobb terjedelmű idegennyelvű kivonatot közöljünk, annál is inkább, mivel több külföldi rokon társulat azzal utasította el hozzájuk intézett megkeresésünket, hogy folyóiratunk nyelvét nem értik és kevés benne az idegennyelvű kivonat. Ha azonban az idegennyelvű kivonatok szaporítását a folyóirat terjedelme nem engedné meg, indítsuk meg újból a „Földrajzi Közlemények” nemzetközi kiadását. Ezzel magyar nyelvű folyóiratunkat tehermentesíthetnénk és több vagy terjedelmesebb magyar nyelvű tanulmányt közölhetnénk. (Végül a könyvtár használatának emelése érdekében gondoskodnunk kellene minél nagyobb és idegen nyelven tudó olvasóközönségről, mert olvasóközönség hiányában a könyvtárban összegyűjtött hatalmas és igen értékes anyag holt kincs!)

Jelentésem végére értem. Előrehaladott korom és a velejáró testi fogyatkozásaim kötelességemmé teszik, hogy könyvtárosi tisztségemtől megváljak és fiatalabb erőnek adjam át a helyemet, melyet a közgyűlés megtisztelő bizalmából 38 éven keresztül, a legnehezebb körülmények között, 4 év leszámításával teljesen egyedül, de a Magyar Földrajzi Társaság önzetlen szolgálatában teljes odaadással igyekeztem betölteni. Mindenkor a könyvtár fejlesztése és felvirágoztatása lebegett a szemem előtt s ha ebbeli törekvésemben értem is el némi sikereket, azt elsősorban a választmány, a közgyűlés és a könyvtári bizottság megértő támogatásának köszönhetem. Mély meghatottsággal bucsuzom a mélyen tisztelt Közgyűléstől és eddigi működésem színhelyétől. Azzal a megnyugvással távozom erről a helyről, hogy a választmány és a közgyűlés bölcsesége (sic.) a hátralevő idő alatt biztosan meg fogja találni azt az egyént, akire a könyvtár vezetésének terhét nyugodtan átruházhatom, aki talán kedvezőbb viszonyok között, nálam lelkesebben s talán nagyobb hozzáértéssel és eredménnyel fogja gondozni a Magyar Földrajzi Társaság kulturális és tudományos érdekeit, mint amennyire azt az én szerény képességeim megengedték.

Amidőn hálásan megköszönöm a tisztelt Közgyűlésnek, hogy 38 éven át bizalmával megtisztelni szives volt, a mélyen tisztelt Elnökségnek, a Választmánynak s a Könyvtári Bizottságnak megértő és jóakarató támogatását, kérem hogy jelentésemet tudomásul venni szíveskedjék.

Budapest, 1960. április hó 24.

NAGY MIKLÓS MIHÁLY—SIPOS ANNA MAGDOLNA

**Kimutatás a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárának éves gyarapodásáról
1929–1958**

Forrás: A Magyar Földrajzi Múzeum Archivuma Dubovitz-hagyaték
(A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárának éves beszámoló jelentései)

Szerkesztette: Sipos Anna Magdolna–Nagy Miklós Mihály

Év	Könyv	Folyóirat	Térképek, atlaszok			Évi összes dokumentum	Megjegyzés
			Térképek	Atlaszok	Összesen		
1929	104	141	6	1	7	252	
1930	104	139	5	3	8	251	
1931	117	135	4	16	20	272	
1932	125	118	14	9	23	266	
1933	192	149	11	10	21	362	
1934	131	135	5	4	9	275	
1935	165	170	8	2	10	345	
1936	181	177	8	1	9	367	
1937	294	193	10	4	14	501	
1938	209	165	13	4	17	391	
1939	173	167	17	0	17	357	
1940	185	139	20	2	22	346	
1941	131	102	30	6	36	269	
1942	216	77	11	2	13	306	
1943	87	69	9	3	12	168	
1944	60	27	13	0	13	100	
1945	22	2	1	0	1	25	
1946	46	37	4	1	5	88	
1947	56	48	1	2	3	107	
1948	47	99	6	3	9	155	
1949	59	87	0	0	0	146	
1950							
1951	13	83	1	0	1	97	a nyilvántar- tásban együtt szerepelnek
1952	47	64	0	0	0	111	
1953	54	50	0	1	1	105	
1954	236	104	0	1	1	341	
1955	158	103	1	1	2	263	
1956	152	116	9	12	21	289	
1957	257	119	23	5	28	404	
1958	325	170	20	5	25	520	
Összesen	3946	3185	250	98	348	7479	

*Kimutatás a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárának
bel- és külföldi cserekapcsolatairól különböző intézményekkel
1923–1947*

74

*Forrás: Magyar Földrajzi Múzeum Archivuma, Dubovitz-hagyaték (Kimutatás a folyóirat-csereviszonyról)
Szerkesztette: Sipos Anna Magdolna–Nagy Miklós Mihály*

		Kontinensek, országok, intézmények és szerkesztőségek száma												Megjegyzés	
Év	Magyarország		Európa (Magyarország nélkül)		Ázsia		Afrika		Amerika		Ausztrália		Mindösszesen		
	Ma- gyar- ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország	Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség	Ország		Intézmény és folyóirat szerkesztő- ség
1923	1	25	13	34	1	2	2	2	4	25			21	88	A Dubovitz-hagyaték kimutatásaiban folyóirat szerkesztőségek, intéze- tek és különböző intéz- mények keverve szere- pelnek
1943	1	48	22	153	4	14	6	7	10	29	1	3	44	254	
1946	1	6	15	27			1	1	1	2			18	36	
1947	1	10	15	35			3	3	2	6	1	2	22	56	

Közlemények